Hekimoğlu
Ali Paşa'nın
mührü

dal Yâkub ve diğer bazı kişiler de yatmaktadır. Türbe kapısı dışında saçak altında ise oğlu İsmâil Ziyâeddin Bey'in mezarı bulunmaktadır. Ölümünden sonra Hasan ve Süleyman adlarındaki oğulları Koca Râgıb Paşa tarafından himaye edilmiştir. Kardeşlerinden Feyzullah Efendi rûznâmçe-i ewelliğe kadar yükselmiş ve Kasım-paşa'da bir çeşme yaptırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 135, s. 46, 63; nr. 136, s. 64, 272, 277, 319; nr. 138, s. 1, 172; nr. 140, s. 425; nr. 141, s. 11; nr. 142, s. 79; nr. 148, s. 141; nr. 150, s. 120, 186, 415 vd.; nr. 151, s. 353; nr. 152, s. 82, 331, 334; nr. 153, s. 204, 314; nr. 154, s. 17, 56, 241; nr. 155, s. 30, 102, 136, 305; nr. 156, s. 301; nr. 157, s. 79; nr. 159, s. 322; İsmâil Ziyâeddin, *Metâliu'l-âliye fi gurreti'l-gâliye*, İÜ Ktp., TY, nr. 2486 (tanıtma: İbnü-lemin Mahmud Kemal, *TTEM*, XVI/93 [1926], s. 197-210); Nuh b. Abdülmennân, *Terceme-i Ak-râbâdin*, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, nr. 2012, vr. 1* (Ahmed Resmî Efendi'nin Nuh Efendi'nin kimliğiyle ilgili notu); Ömer Efendi, *Târih-i Bosna der Zamân-ı Hekimzâde Ali Paşa*, İstanbul 1293; Çelebizâde Âsım Efendi, *Târih-i Râşid Zeyli*, İstanbul 1282, VI, 277, 301, 403, 473-476, 566, 585, 592; Râgıb Paşa, *Fethiyye-i Belgrad*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3655/2; Abdürrezzak Nevres, *Tebriyye-i Hekimoğlu Ali Paşa*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2252; Dilâverzâde Ömer, *Zeyli Hadîka (Hadîkatü'l-vüzerâ* içinde), s. 42-51; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, tür.yer.; Subhî, *Târih*, tür.yer.; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 22, 29, 30, 39, 60, 61, 66, 69, 70, 71-74, 88, 92, 108, 109, 111, 115, 119, 132, 141, 177, 179, 180, 181, 195; II/A, s. 7, 8, 17, 18; Vâsîf, *Târih*, Bulak 1246, I, 33, 36, 85-88; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 81-85; Lavender Cassels, *The Struggle for the Ottoman Empire 1717-1740*, New York 1967, s. 84-85, 90-92, 188-189; Hammer, *HEO*, XIV-XV, tür.yer.; XVIII, 146-147; Fa-tîm, *Tezkire*, s. 274-275; Kâmil Paşa, *Târih-i Si-yâsî-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, İstanbul 1327, II, 143, 144, 154, 159 vd.; *Sicill-i Osmânî*, III, 539-540; Ahmed Refik [Altınay], *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı: 1100-1200*, İstanbul 1930, s. 51; Adıvar, *Osmanlı Türklerin-de İlim*, s. 153; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, I, 146; II, 85-89; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, tür.yer.; IV/2, s. 325-339; Danişmend, *Kronolojî*, IV, 22, 23-25, 29, 30, 36, 37; Adem Hand-žić, "Bosanski Namjesnik Hekimoglu Ali Paša", *POF*, V (1954-55), s. 135-180; Kâmûsü'l-a'lâm, IV, 3187-3188; Reşad Ekrem Koçu, "Ali Paşa, Hekimoğlu", *İA*, I, 333-335; R. Mantran, "Ali Pasha Hâkim-oghlu", *EI²* (İng.), I, 395-396.

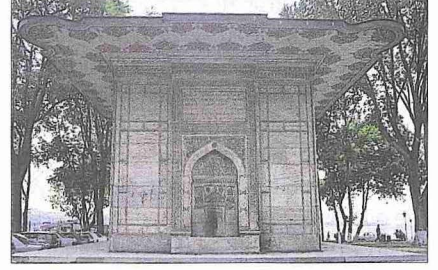


M. MÜNİR AKTEPE

HEKİMOĞLU
ALİ PAŞA ÇEŞMESİİstanbul Kabataş'ta
XVIII. yüzyıla ait meydan çeşmesi.

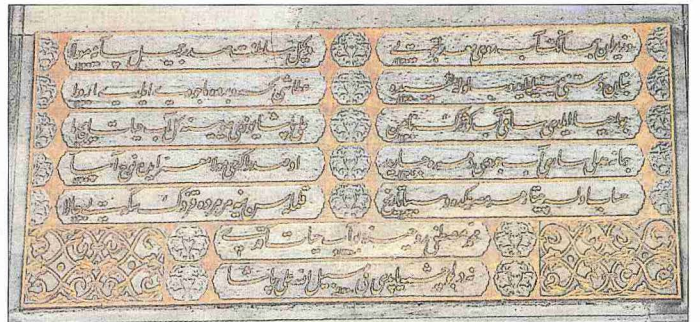
Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa (ö. 1171/1758) tarafından, Sultan I. Mahmud'un kurduğu Beyoğlu, Galata, Tophane ve Fındıklı semtlerinin ihtiyacını karşılayan Tak-sim Suyu Tesisleri'ne bağlı olarak 1145 (1732) yılında yaptırılmıştır; Meclis-i Meb-'ûsan caddesinin Kabataş İskele Meydanı'na açıldığı kesimde ve Kabataş Parkı'nın önündedir. Vaktiyle, iskelenin karşı-sında yer alan merdivenli set üzerinde iken 1958'de bugünkü yerine nakledilen çeşmenin biri deniz yönünde, diğeri cad-deye bakan yüzde olmak üzere iki kitâ-besi vardır. Deniz yönündeki Seyyid Veh-bî'ye ait üç kıtalık ta'lik kitâbenin, yedin-cisi hariç on bir mısraının her birinde eb-ced hesabı ile 1145 tarihini vermesi çeş-meye ayrı bir özellik katar. Caddeye ba-kan yüzdeki aynı tarihi taşıyan altı kıtalık kitâbenin şairi ise Bursalı müderris Vâkıf Mahmud Efendi'dir.

Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi, iskele başlarında yapılması âdet haline gelen dört cepheli meydan çeşmelerinden biri-dir. Cadde ve denize bakan cephelerinde muslukların yer aldığı ayna taşları, tek-neler ve oturma yerleri bulunmakta, yan cephelerin ise boş ve süslemesiz bırakıl-dığı görülmektedir. Kübik gövdeli hazne mermer levhalarla kaplanmıştır. Musluk-lu cephelerin süslemeleri benzer kompo-zisyonludur; ancak denize bakanı daha dikkat çekicidir. Bu cephelerdeki burma-lı ince sütunçelerle sınırlandırılmış olan asıl çeşme kısımları ana kütteden dışa doğru çıkıntılı yapılmış ve nisbeten sade bezemelerle süslenmiştir. Nişi çevreleyen sivri kemerin kilit taşında bir rozet, üs-tünde de geçmeli örgü motifi göze çar-par. Dikdörtgen çerçeveli ayna taşında di-limli dekoratif bir kemer içinde, yanlar-



Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi – Kabataş / İstanbul

da uçları birbirine dönük iki servi ağacı ve aralarında da bir rozet vardır. Dilimli kemerin köşelerinde kalan üçgen alanlar kıvrık dal ve yaprak motifleriyle süslen-miştir. Palmetlerden meydana gelen bor-dürün üstüne, yarım palmetle sonuçlan-dırılan dilimli kemerle oluşturulmuş bir tepelik ve köşe boşluklarına da birer rozet kondurulmuştur; tepeliğin içi kıvrık dal dolguludur. Bu merkezî panonun yan-larına, dikdörtgen çerçevelere alınmış uzun boyunlu vazolar içinde gül ve lâle-lerden oluşan birer natürmort yerleş-tirilmiştir; çiçekler farklı açılardan resme-dilmek suretiyle perspektif denemesi ya-pıldığı görülür. Dilimli bir kemerle örtü-len bu üç mermer panonun üstünde, ke-mer ayaklarının iç kısımlarında da devam eden bir sıra mukarnasla ona oturan pal-met, rûmî ve kıvrık dallardan bir bordür yer almaktadır. Sivri kemerin içi ve kö-şelerde kalan üçgen boşluklar kıvrık dal, yaprak ve çiçeklerden meydana gelen bir kompozisyonla dolgulanmıştır. Keme-rin üstüne oturtulan yazı ve kartuşları yaldızlanmış kitâbenin ve dışa taşkın asıl çeşme kısmının etrafı bitkisel bezemeli bir bordürle çerçevelenmiştir. Bu kısım-daki mermer kaplamalar silmelerle kare ve dikdörtgen alanlara ayrılırken yan cep-

Hekimoğlu
Ali Paşa
Çeşmesi'nin
denize bakan
cephesindeki
manzum
tarih kitâbesi

heler tamamen süslemesiz bırakılmış, sadece köşelere ince sütunçeler yerleştirilmiştir; en üstte ise mukarnas ve palmetlerden oluşan bir korniş saçak altını çepeçevre dolanmaktadır.

Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi, Taksim Suyu Tesisleri'nden beslenen hayrat çeşmelerin en güzellerinden biri olup Azapkapı'daki Vâlide Sâliha Sultan (Azapkapı Çeşmesi ve Sebili), Tophane Meydanı'ndaki Sultan I. Mahmud ve Kuledibi'ndeki Bereketzâde çeşmeleri gibi, Osmanlı-Türk sanatının XVIII. yüzyılda başlayan yeni akımına öncülük yapmış eserlerdendir. Türk barokuna geçiş dönemini işaret eden çeşme merdivenli set üzerinde iken bilinmeyen bir tarihte geniş saçaklı çatısını kaybetmiş ve üstü, Tophane Çeşmesi'nde de olduğu gibi parmaklıklarla çevrili bir teras şekline sokulmuştu (Tanışık, II, 86, 88). 1958 yılında şimdiki yerine indirildiğinde bugün görülen geniş saçaklı çatı örtüsü ihya edilmiş, 1986-1987 yıllarında gerçekleştirilen onarım sırasında da kırmızı, mavi kalem işi süslemelerle bezenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, II, 85-89; Naci Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 50, 55; Kâzım Çeçen, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992, s. 135-137; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 374; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri: Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*, Ankara 1993; Ayla Ödekan, "Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi", *DBİst.A*, IV, 46.



ALIN TALASOĞLU

HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da

XVIII. yüzyılın ilk yarısına ait külliye.

Fatih ilçesi Davutpaşa mahallesinde yer alan ve cami, tekke, kütüphane, türbe, sebil ile dört çeşmeden meydana gelen külliye, I. Mahmud'un sadrazamlarından Hekimoğlu Ali Paşa tarafından 1147 (1734-35) yılında Çuhadar Ömer Ağa ve Hacı Mustafa Ağa adında iki mimara yaptırılmıştır. İsmâil Ziyâeddin'in *Metâliu'l-âliye fî gurreti'l-gâliye* adlı eserinde caminin inşasına ait bilgiler bulunmaktadır (bk. İÜ Ktp., TY, nr. 1207). Zaman içerisinde çeşitli onarımlar gören külliye, camiye bağlı olan ahşap hünkâr kasrı ile Kocamustafapaşa caddesindeki çeşme ve güneydeki kapı kısmı hariç dış avlu duvarları günümüze ulaşmamıştır.



Hekimoğlu Ali Paşa Camii – Fatih / İstanbul

Külliye kuzeyden Hekimoğlualipaşa ve güneyden Kocamustafapaşa caddelerinin sınırladığı geniş bir arazi içinde yer almaktadır. Doğu yönünde bulunan Abdal Yâkub Tekkesi'ne ait yapılar Esekapısı sokağı ile camiden ayrılmıştır. Caminin iç avlusu büyük bir bahçe şeklinde düzenlenmiş, içine kuzeyindeki caddeye paralel olarak sebil, türbe, çeşme ve kütüphane yerleştirilmiştir. Caminin güneydoğu köşesinde hünkâr kasrından geriye kalan rampa göze çarpar. Avlunun kuzeybatısında türbe ile kütüphane arasında ve batıda avlu duvarı önünde zamanla oluşan bir hazîre vardır.

Cami. Kesme köfeki taşından inşa edilen caminin harimi, mihrap bölümü dışa çıkıntılı kareye yakın enine dikdörtgen bir alana sahiptir ve kuzeyinde beş birimli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Yapı ikisi mihrap çıkıntısının köşelerinde, dördü serbest halde onikigen kesitli altı pâ-yenin taşıdığı sivri kemerlere oturan pandantif geçişli bir kubbe ve mihrap yönündeki daha derin olmak üzere mukarnaslarla geçilen altı yarım kubbe ile örtülmüştür. Pâyelerden dördünün serbest olarak ele alınması harimin doğu, batı ve kuzey yönlerinde yanlara doğru genişletilmesine imkân sağlamıştır. Serbest pâ-yeler daha alt kademede sivri kemerlerle duvarlara bağlanmış durumdadır. Kuzeyde iki köşede oluşan dikdörtgen alanların üzerleri, pandantiflerle geçişi sağlanan ikişer küçük kubbe ile örtülmüştür.

Yapı dış köşelerinden ve yanlarda pâ-yelerin hizasına gelecek şekilde duvar payandaları ile desteklenmiştir. Ana kubbeyi taşıyan pâ-yeler, dışta yarım kubbe-lerin arasından yukarı doğru sekizgen ke-

sitli ve dilimli kubbeciklerle örtülü ağırlık kuleleri olarak yükselmekte ve payanda kemerleriyle kubbe eteğine bağlanmaktadır. Payandalar da aynı şekildeki ağırlık kuleleriyle sonuçlanmıştır.

Pencereler beş sıra halindedir. Alttan ilk iki sıra, sivri hafifletme kemerleri altında dikdörtgen açıklıklı ve mermer söveli olup içlerinde yalnız mihrap bölümünün ikinci sırasındakiler sivri kemerlidir. Üçüncü sıra kuzey hariç diğer cephelerde, her birinde ortada sivri kemerli, yanlarında birer yuvarlak pencere bulunan üçlü gruplar halinde düzenlenmiştir. Son cemaat yerinin yapı ile birleşmesinden dolayı kuzey cephede sadece sivri kemerli tepe pencereleri tercih edilmiş, yalnız eksen de kapı üzerine rastlayanın iki yanına birer kare tepe penceresi daha konulmuştur. Aynı düzenleme mihrap üzerinde de yapılmış, fakat buradaki kare pencereler daha sonra içten kapatılmıştır. Yarım kubbe-lerin eteklerinde yer alan dördüncü sıra pencereler sivri, ana kubbenin eteğinde bulunan ve beşinci sırayı teşkil edenler ise yuvarlak kemerlidir.

İçeride pâ-yelerin arasında mukarnaslı başlıklara sahip sütunlar üzerinde sivri kemerlerle taşınan mahfil, mihrap yönündeki çıkıntı hariç harimi üç yönden çevrelemektedir. Kuzeyde cümle kapısı önüne gelen kısımda daralan mahfile, kapının iki yanındaki yuvarlak kemerli küçük kapılardan girilen döner merdivenlerle çıkılmaktadır. Kemer kilit taşları birer rozetle süslenmiş olan mahfilin mermer korkulukları, onikigenlerin kesişmesinden meydana gelen geometrik bir kompozisyona sahiptir.

Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin içinden bir görünüş

